BOSH MIYA JAROHATI OLGAN BEMORLARDA BOSH MIYADAGI GEMORRAGIK O'CHOQLARNING MORFOMETRIYASINI O'RGANISH ORQALI BEMORLAR XOLATINI BAXOLASH.

Jahonqulova Sayyora O'tkir qizi.
Buxoro davlat tibbiyot instituti, Buxoro,O'zbekiston.

Annotasiya*.Ushbu maqolada bosh miya jarohati (BMJ) olgan bemorlarda bosh miyadagi gemorragik o'choqlarning morfometrik tahlili natijalari tahlil qilinadi. Ta'limotga ko'ra, gemorragik shikastlanishlar bosh miya to'qimalarining hayotiy funksiyalariga jiddiy ta'sir ko'rsatadi va o'lim hamda nogironlik darajasini oshiradi. Morfometrik tahlil ushbu o'choqlarning aniq lokalizasiyasi, hajmi va dinamikasini baholash imkonini beradi. Ushbu tadqiqotda bemorlarning kompiyuter tomografiyasi (KT) va magnit-rezonans tomografiyasi (MRT) natijalariga tayanilgan holda gemorragik o'choqlar o'lchamlari, tarqalish xususiyatlari va ularning klinik ahamiyati o'rganildi. Tadqiqot xulosalari bosh miya jarohatlarini erta aniqlash, samarali davolash va reabilitasiya jarayonlarini yaxshilashga qaratilgan tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.*

Kalit so'zlar*: Bosh miya jarohati , kompyuter tomografiya, magnit rezonans tomografiya, gemorragik o'chok , morfometrik tahlil,davolash.*

Mavzuning dolzarbligi.Bosh miya jarohatlari (BMJ) – zamonaviy tibbiyotdagi eng jiddiy muammolardan biri bo'lib, ular ko'pincha transport hodisalari, ish joyidagi shikastlanishlar, sport bilan bog'liq faoliyat yoki turli turdagi zo'ravonlik holatlari natijasida yuzaga keladi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, har yili millionlab insonlar BMJ oladi va ularning katta qismi og'ir oqibatlar – doimiy nogironlik yoki hayotdan ayrilish bilan tugaydi.BMJ oqibatida yuzaga keladigan gemorragik (qon quyilish) o'choqlar asab to'qimalarining zo'r berishiga, shishga va funksional buzilishlarga sabab bo'ladi. Shuning uchun ushbu o'choqlarning morfometrik tahlili – ya'ni ularning aniq o'lchami, hajmi, tarqalishi va bosh miya tuzilmalariga nisbatan joylashuvi – tibbiy qarorlar qabul qilishda katta ahamiyatga ega.Bunday tahlillar bemorning ahvolini baholash, jarrohlik aralashuvi zarurligini aniqlash, prognoz berish va davolash usullarini tanlashda muhim klinik mezon sifatida xizmat qiladi. Morfometrik ko'rsatkichlar orqali shifokorlar gemorragik shikastlanishni ob'ektiv baholay oladi va shaxsiylashtirilgan terapevtik yondashuvni shakllantirish imkoniga ega bo'ladi.Shuningdek, zamonaviy KT va MRT texnologiyalarining rivojlanishi morfometrik tahlillarni aniq va ishonchli o'tkazish imkonini yaratadi. Bu esa har bir bemorga individual yondashuvni ta'minlash va davolash samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot maqsadi.Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi – bosh miya jarohati (BMJ) olgan bemorlarda yuzaga kelgan gemorragik o'choqlarning morfometrik (hajm, shakl, lokalizasiya) xususiyatlarini o'rganish, ularning klinik ahamiyatini baholash hamda patologiyaning og'irlik darajasi va prognoz bilan bog'liqligi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni aniqlashdan iborat. Shuningdek, tahlil asosida gemorragik jarohatlarni erta aniqlash, to'g'ri davolash taktikalarini ishlab chiqish va rivojlantirishga xizmat qiladigan ma'lumotlar bazasini shakllantirish ham tadqiqot maqsadlaridan biri hisoblanadi.

Tadqiqot usullari va metodlari.Tadqiqot klinik-radiologik va statistik tahlillar asosida amalga oshirildi. Ushbu tadqiqotda quyidagi usullardan foydalanildi:

1. Klinik ma'lumotlarni yig'ish.Bosh miya jarohati bilan shifoxonaga murojaat qilgan bemorlarning ambulator kartalari va stasionar tarixlari o'rganildi:Pasientlarning yoshi, jinsi, jarohat turi, oqibatlari va shifoxonadagi davolanish davri aniqlandi.
2. Instrumental tadqiqotlar:Kompiyuter tomografiyasi (KT) va magnit-rezonans tomografiyasi (MRT) natijalari orqali bosh miyadagi gemorragik o'choqlar aniqlandi.Tasvirlar asosida o'choqning: aniq lokalizasiyasi (masalan, frontal, parietal, miya poyasi va hokazo),o'lchami (mm^3),tarqalish xususiyatlari va boshqa morfometrik ko'rsatkichlari aniqlandi.
3. Morfometrik tahlil:KT va MRT tasvirlari yordamida maxsus dasturlar orqali o'choq hajmini hisoblash, shaklini aniqlash, miya tuzilmalariga ta'sir darajasi baholandi.Gemorragik o'choqning og'irlik darajasi bilan nevrologik simptomlar o'rtasidagi bog'liqlik o'rganildi.
4. Statistik tahlil:Yig'ilgan ma'lumotlar SPSS va R statistik dasturlari yordamida tahlil qilindi:Mediana, standart og'ish, korrelyasiya koeffisienti, t-kriteriy va Uilkokson testlari orqali natijalarning ishonchliligi baholandi.
5. Taqqoslash tahlili:Gemorragik o'choqlarning turlicha lokalizasiyasiga ega bo'lgan bemorlar o'rtasidagi klinik-diagnostik farqlar tahlil qilindi.Turli yosh guruhlari va jarohat og'irlik darajalari o'rtasida o'xshashlik va farqlar qiyosiy tahlil qilindi.

Tadqiqot natijalari. Tadqiqotlar barchasi RShTYoIM.BFda olib borildi. Tadqiqot natijasida turli etiologiya bilan markazga shikoyat qilib, stasionar davo tayinlangan bemorlar RShTYoIM.BFning Neyrorenimasiya va Neyroxirurgiya bo'limlariga yotqizilib, bemorlarda mukammal tekshirish va davolash ishlari olib borildi.Bemorlar soni so'nggi uch oylikda jami 36 tani tashkil etdi. Ular quyidagicha taqsimlangan:Engil darajali bosh miya jarohati olgan bemorlar 21ta.

-O'rta og'ir darajadagi jarohat olgan bemorlar 11ta.

-Og'ir jarohat olgan bemorlar 4ta.

Og'ir jarohat olgan 4 nafar bemorda operativ amaliyotlar bajarildi. Ularning natijalari: 2 nafar bemor butunlay sog'aygan 1 nafar bemorda amneziya holati qayd etilgan 1 nafar bemorda chap tomonlama gemiparez holati bor.Barcha bemorlarda MSKT

tekshiruvi qilinib, morfometrik tahlil o'tkazilgan. Operativ amaliyot qilingan bemorlarda gistologik tahlil ham o'tkazildi. Ushbu bemorlar operasiya oldi va operasiyadan keyin laborator-instrumental tekshiruvlardan ham o'tkazilgan.Erta diagnostika qilinib davo muolajalarini olgan bemorlarning tuzalish bosqichi tez amalga oshadi. Bunga bir nechta bemor misolida to'xtalib o'tamiz.Bemor:Jo'raev Muxammad .Tug'ilgan yili 1963 y.Bemor anamnezidan 14.02.2025y uyida baxtsiz xodisa tufayli bosh miya jaroxati olgan .Hech qayerga murojaat qilmagan 4 kun davomida uyda davolangan, axvoli og'irlashgach xususiy klinikaga murojaat qilgan klinikada bemorni MRT tekshiruvidan o'tqazilgan MRT xulosasida Moshning tepa va chakka soxalarida katta o'lchamdagi subdural gematoma borligi aniqlangan .Shunga qaramasdan bemor xususiy klinikada davolanishda davom etgan axvolida xech qanday ijobiy uzgarish kuzatilmagan .Bemor axvoli og'irlashgach bemorning o'g'li bemorni RShTYoIM.BFga olib kelingan Shok zalida bemor mutaxasislar tomonidan ko'rilib bemor ahvolini inobatga olib bemorni Neyrorenimasiya bo'limiga 27.02.2025y yotqizilib davo choralari boshlab yuborildi .Neyroxirurglar bemorda kalla suyagini ochib gematomani olib tashlash amalyotini bajarishdi.Shundan sung bemor ikki xafta davomida neyrorenimasiya bo'limida yotib davolandi axvoli yaxshilashgach esa neyroxirurgiya bo'limida davolanib reblitatsiyaga yuborildi. Ammo bemorda asoratlar koldi.Bemorda ketish oldidan qilingan MSKT xulosasiga ko'ra jaroxat sohasidagi miya hujayralarining chuqur atrafiyasi aniqlandi.Yana bir bemor: Abdullaev Sodiq 1975yda tug'ilgan.mor anamnezidan uyida baxtsiz xodisa tufayli jaroxat olgan va xushini yuqotgan yaqin karindoshlari tomonidantez yordamga murojaat qilinib tez yordam mashinasida RShTYoIM.BFga olib kelinib Shok zalida bemor mutaxasislar tomonidan ko'rilib bemor ahvolini inobatga olib bemorni Neyrorenimasiya bo'limiga 13.03.2025y yotqizilib davo choralari boshlab yuborildi .Neyroxirurglar bemorda kalla suyagini ochib gematomani olib tashlash amalyotini bajarishdi 14.03.2025y.Shundan sung bemor ikki kun davomida neyrorenimasiya bo'limida yotib davolandi axvoli yaxshilashgach esa neyroxirurgiya bo'limida davolanib bemor tuliq tuzaldi.Bundan ko'rinib turibdiki kanchalik erta tashxis qoyilib davo erta boshlansa bemorlar axvoli shuncha tez yaxshilanadi.

Quyidagi diagrammada bemorlarning bosh miya jaroxati og'irlik darajasi va shunga muofiq tuzalish darajalari ularning soniga ko'ra tasvirlangan.

Diagramma: Bemorlar soniga ko'ra taqsimot.

Bemorlar soni (36 nafar)

Muhokama.Bosh miyadagi gemorragik (qon quyilish) o'choqlarning morfometriyasiga oid tahlillar, bosh miya jarohati olgan bemorlarning holatini baholashda muhim o'rin tutadi. Tadqiqotimiz davomida turli yoshdagi bemorlar o'rtasida gemorragik o'choqlarning o'lchami, joylashuvi va ularning klinik ahamiyati o'rganildi.Olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, yoshi katta bemorlarda (ayniqsa 60 yosh va undan yuqori) gemorragik o'choqlar kattaroq hajmda bo'lib, bu ularda klinik asoratlarning og'irroq kechishiga olib keladi. Shu bilan birga, yosh bemorlarda o'choqlar nisbatan kichikroq bo'lsa-da, ba'zi holatlarda joylashuvi hayotiy ahamiyatga ega bo'lgan maydonlarga to'g'ri kelishi sababli og'ir nevrologik buzilishlar kuzatilgan.Tadqiqot natijalari morfometriya usulidan foydalanish klinik qaror qabul qilishda, jumladan, neyroxirurgik aralashuv zaruriyatini baholashda va reabilitasiya jarayonini rejalashtirishda katta ahamiyatga ega ekanini ko'rsatdi. Shuningdek, morfometrik tahlillarning zamonaviy tasvirlash texnologiyalari (KT va MRT) yordamida tezkor va aniq bajarilishi, bemorga tez tibbiy yordam ko'rsatish imkoniyatini yanada yaxshilaydi.Tahlil shuni ham ko'rsatdiki, gemorragik o'choqlarning hajmi bilan bemorlarning yoshi o'rtasida statistik jihatdan ahamiyatli bog'liqlik mavjud ($p<0,05$). Bu esa, yoshi katta bemorlarda miya to'qimalarining anatomik va fiziologik o'zgarishlari oqibatida jarohat oqibatlari og'irroq kechishi mumkinligini tasdiqlaydi.Umuman olganda, ushbu mavzu bo'yicha olib borilgan tahlillar bosh miya jarohatlari oqibatida ro'y beradigan patologik o'zgarishlarni teranroq tushunish, bemorning holatini to'g'ri baholash va samarali davo choralarini belgilash imkonini beradi.

Xulosa.Olib borilgan tadqiqot natijalari bosh miya jarohati olgan bemorlardagi gemorragik o'choqlarning morfometrik xususiyatlarini aniqlash, ularning klinik ahamiyatini baholash va davolash taktikasini to'g'ri tanlashda muhim o'rin tutadi.Ushbu tahlil shuni ko'rsatdiki:Bemor yoshi o'rtasida va gemorragik o'choq hajmi o'rtasida statistik jihatdan ahamiyatli bog'liqlik mavjud; Yoshi katta bemorlarda gemorragik o'choqlar kattaroq hajmda bo'lib, nevrologik asoratlar ko'proq kuzatiladi;Morfometriya usuli jarohat og'irligini aniqlashda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi;Ushbu tahlil natijalari asosida bemorni davolash va reabilitasiya jarayoni individual ravishda rejalashtirilishi mumkin.

Tavsiyalar. Miya jarohati holatlarida barvaqt KT yoki MRT tahlilini o'tkazish — gemorragik o'choqlarning hajmi va lokalizasiyasini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi.Morfometrik tahlillarni standart amaliyotga joriy etish — bemor holatini tez va aniq baholash imkonini beradi.Yoshi katta bemorlarga nisbatan ehtiyotkorlikni oshirish — chunki ularda asoratlar ko'proq va og'ir kechishi mumkin.Nevrologik kuzatuvni kuchaytirish — ayniqsa gemorragik o'choq hayotiy muhim markazlarga yaqin joylashgan hollarda.Shoshilinch tibbiy yordam ko'rsatuvchi mutaxassislarni muntazam o'qitish — morfometrik ko'rsatkichlarga asoslangan qaror qabul qilish

qobiliyatini oshiradi.Tibbiy muassasalarda tezkor va yuqori sifatli tasvirlash uskunalarini ta'minlash — diagnostika samaradorligini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.Abduraxmonov A.A., Yusupov Sh.K. Travmatik bosh miya jarohatlari. – Toshkent: Ilm, 2018. – 256 b.
2.Xalmuradov Sh.X. Bosh miyaning yangilovchi jarayonlari va ularning morfologiyasi. – Toshkent: Fan, 2015. – 198 b.
3.Karimov U.K. Miya jarohatlarida neyrovizualizasiya usullari. // Tibbiyotda yangi texnologiyalar. – 2019. – №2. – B. 45–49.
4.Yunusov M.A. Bosh miyaning ochiq va yopiq jarohatlarida shikastlanish darajalari. // Tibbiyot jurnali. – 2020. – №3. – B. 17–22.
5.Salieva G.T. MRT va KT tekshiruvlar asosida bosh miya shikastlarini morfometriya usulida baholash. // Diagnostika va tibbiy tasvirlash. – 2021. – №4. – B. 34–38.
6.Jo'raev A.B., Raxmonov D.H. Bosh miya shikastlarida klinik-nevrologik va morfologik o'zgarishlar. – Toshkent: Tibbiyot nashriyoti, 2017. – 210 b.
7.Axmedov I.N. Kompiyuter tomografiyasi asosida bosh miyadagi o'zgarishlarni baholash. // O'zbekiston neyroxirurgiyasi jurnali. – 2018. – №1. – B. 26–30.
8.Safarov B.K. Bosh miya jarohatlarining patomorfologiyasi va diagnostikasi. – Toshkent: Ilm-fan, 2020. – 175 b.
9.Nurmatov A.J. Bosh miya shikastlarini davolashda morfometriyaning ahamiyati. // Tibbiyot va fan. – 2022. – №2. – B. 40–43.
10.Hamraev M.M. Bosh miyada shikastlanish jarayonlarining dinamikasini MRT yordamida kuzatish. // Amaliy neyroxirurgiya. – 2021. – №3. – B. 12–16.